

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Het verschijnsel Schmelzer: Uit het dagboek van een politieke teckel

Vis, J.J.

Citation

Vis, J. J. (1975). Boekbespreking van: Het verschijnsel Schmelzer: Uit het dagboek van een politieke teckel. *Acta Politica*, 10: 1975(1), 89-91. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451519>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451519>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

zoekt. Om een voorbeeld te geven: voorstanders van de benoemde burgemeester zijn sterk vertegenwoordigd onder ouderen, aanhangers van confessionele partijen, hogere inkomenstrekken, respondenten met een hoger opleidingsniveau en onder bijvoorbeeld gereformeerden. Dat is een interessant gegeven. Nog interessanter zou het geweest zijn als Morlan was doorgegaan met zijn analyse. Immers tussen partijvoorkeur en godsdienst, tussen opleiding en inkomen en tussen opleiding, inkomen en leeftijd bestaan ook relaties. Wat is het resultaat als bijvoorbeeld opleiding of partijvoorkeur constant gehouden worden, kan men zich afvragen zonder daarop een antwoord te krijgen.

In de vierde plaats ontbreken in dit boekje de beleidsconclusies. Bij veel resultaten die hier worden gepresenteerd blijft onvermijdelijk de vraag, wat er mee gedaan kan worden. Het lijkt wat onbevredigend te constateren dat de gepresenteerde onderzoeksgegevens interessant of misschien zelfs opmerkelijk zijn. Het onderzoek van Morlan lijkt veel aan relevantie te winnen op het moment dat het verbonden wordt met andere onderzoeksgegevens of wordt gebruikt bij de opstelling van een beleid ten aanzien van het lokaal bestuur. Zo meen ik persoonlijk dat uit Morlan's gegevens blijkt dat burgemeesters het minst standpunten innemen die tot verandering van het gemeentelijk bestuur kunnen leiden. Zo'n gegeven leidt tot de vraag of burgemeesters niet als een rem zullen werken op de nodige veranderingen van het lokaal bestuur, vooral als men uit andere bronnen weet hoe groot hun invloed op het gemeentelijk beleid is.²

Natuurlijk is het de verdienste van Morlan dat hij dergelijke gegevens heeft verzameld en leesbaar gepresenteerd. Minstens zo verdienstelijk lijkt het mij dat anderen de gevolgtrekkingen uit zijn materiaal gaan maken die leiden tot een adequaat beleid.

A. B. Ringeling

J. Hemels, **Van perschef tot overheidsvoorlichter**. Alphen aan den Rijn (Samsom) 1973, -63 blz., f 9,50

Dr. Joan Hemels, die als pershistoricus naam heeft gemaakt met zijn omvangrijke Nijmeegse dissertatie uit 1969 over de afschaffing van het dagbladzegel, heeft zijn pen vruchtbaar gehouden. In de brochure 'Van perschef tot overheidsvoorlichter' geeft hij een beknopt maar helder overzicht van de ontwikkeling van de Nederlandse overheidsvoorlichting tussen de beide wereldoorlogen. Vooral uit het archief van het Department van Buitenlandse Zaken heeft hij een aantal interessante gegevens opgediept, welke niet in brede kring bekend zijn.

We wisten dat rond de oprichting van de Regeringspersdienst in de dertiger jaren strijd was geleverd. In hetzelfde jaar (1920) waarin de Nederlandse Journalisten Kring op een congres bij meerderheid van stemmen iedere organisatie van persvoorlichting door de overheid afkeurde, werd zijn oud-voorzitter uit de oorlogsjaren, Plomp van Duiveland, benoemd tot perschef op het Departement van Buitenlandse Zaken. In 1927 — kort na de geboorte van de Buitenlandse Persvereniging in Nederland en daardoor misschien indirect ook wel gestimuleerd — bracht Plomp op verzoek van de regering advies uit over een meer algemene regeringspersdienst. Dit rapport werpt nieuw licht op *Aneta*, het semi-officiële

1 *Burgers kijken naar hun gemeente*, een politicologisch onderzoek inzake gemeentelijke democratie in Veldhoven. Nijmegen, 1971.

2 Onder meer A. A. H. Stolk e.a., *Gemeentelijke democratie*. Deventer, 1970.

persbureau in Nederlands-Indië. Aneta bleek het departement van Koloniën een geheime subsidie van f 35.000,— te hebben gevraagd voor het verstrekken van zg. aftapteleggrammen aan *Reuter*, *Havas* e.a. welke agentschappen deze telegrammen voor eigen berichtgeving zouden moeten laten doorgaan. Aan het *Nationaal Bureau voor Documentatie over Nederland* van F. J. W. Drion zou Hemels graag een afzonderlijke studie gewijd zien. Dit ontving van B.Z. f 40.000 per jaar subsidie ten einde rapporten, die hij van 'stille persattachés' o.a. in Londen (de latere Prof. Geyl) en Parijs (de correspondent van het Handelsblad, Voorbeytel) ontving, te vermenigvuldigen en te verspreiden onder de pers in 't buitenland.

Hoe interessant wij dit rapport nu ook mogen vinden, destijds overtuigde het de regering niet. Het zou tot 1932 duren, alvorens een commissie, ingesteld door de minister van Buitenlandse Zaken, waarin ook Plomp zitting had doch die onder leiding stond van de chef van de afdeling Volkenbondszaken, prof. François, de grondslag voor de Regeringspersdienst kon leggen. Vergeefs probeerde het N.J.K.-bestuur zich in die commissie officieel te doen vertegenwoordigen. Of het gepasseerd is vanwege het vroegere verzet, is Hemels niet gebleken. Er kwamen overigens wel, ook oppositionele, journalisten (de socialist Jan de Roode) in. En het uitgangspunt van François voor de hearing van Drion was, dat er bedenkingen moesten worden gemaakt tegen de tweeslachtige positie van de 'stille persattachés', die zich naar buiten als geheel onafhankelijk moesten voordoen, terwijl zij in werkelijkheid geld en directieven kregen. De commissie koos voor gewone persattachés. De Regeringspersdienst zou met open vizier moeten werken. 'De rol van een regeringspersdienst (gelijk door de commissie-François beoogd), is geen andere dan zakelijke voorlichting te verschaffen; alleen op deze wijze opgevat is de instelling van een zodanige dienst in overeenstemming met Nederlands internationale positie, waarvan verdediging in het algemeen in toelichting zal kunnen bestaan. Ongetwijfeld kan ook de meest zakelijke berichtgeving indirect een propagandistisch effect hebben; waar het echter op aan komt is, dat de propagandistische bedoeling geheel op de achtergrond blijft en niet schaaft aan de zakelijkheid der voorlichting'.

Kortom: een interessant brokje persgeschiedenis, dat enerzijds zeker moderne communicatie-theorieën zou kunnen stijven in hun argwaan jegens het perswezen als een door de overheid 'gemanipuleerd' instrument — maar dat anderzijds juist ook het geloof in de onhandelbaarheid van dit 'instrument' bij diezelfde overheid onderstreept.

Het boekje zou nog aan waarde hebben gewonnen als 't meer expliciet een dergelijke vraagstelling had uitgewerkt.

N. Cramer

R. Ammerlaan, **Het verschijnsel Schmelzer — uit het dagboek van een politieke teckel**. Leiden (Sijthoff), 1973, -352 blz., f 17,50.

Robbert Ammerlaans smakelijke vertelling over politieke wel en wee van de thans ambteloze burger Schmelzer is inmiddels een best-seller geworden. Dat is niet onbegrijpelijk want Ammerlaan hanteert een vaardige pen, beschikt over vele gegevens die tevoren niet of niet geheel bekend waren en schildert met succes een omvangrijk en genuanceerd portret. Wie altijd al het gevoel had dat de Nederlandse politiek door een paar mannen in de binnenkamer werd bekostuofd wordt hierin zeer diep bevredigd.

Nederlandse politici zijn geen memoire-schrijvers. Van de na-oorlogse generatie

hebben eigenlijk alleen Drees en Stikker hun herinneringen neergeschreven en met wat goede wil zou men Vondelings bespiegelingen daar ook nog wel bij kunnen rekenen. Misschien is het zo, dat het Nederlandse politieke systeem eigenlijk geen schrijvende politici verdraagt — de carrière binnen de partij wordt door het schrijven immers lang niet altijd bevorderd — en dat men daarom tegen het eind van de rit ook weinig behoefte meer heeft om de herinneringen aan het papier toe te vertrouwen.

Zou Schmelzer zelf zijn gaan schrijven als Ammerlaan niet op het idee gekomen was? Het materiaal liet het wel toe, want Schmelzer behoort stellig tot het 'bewaarderige' soort. Maar het boek zou een zelfverdediging zijn geworden. Ammerlaan heeft er zeker geen verdediging van Schmelzer van gemaakt. Integendeel, deze belangrijkste Nederlandse politicus uit de tien jaren na Romme komt er nogal ongenadig af, niet alleen doordat Schmelzer zich af en toe flink laat gaan maar ook doordat Ammerlaan de moeite heeft genomen andere, vooral katholieke, politici naar hun oordeel over Schmelzer en diens optreden te vragen. Zo ontstaat een perspectief dat niet vertekent maar juist diepte oplevert. Ammerlaan heeft onbeperkt toegang gehad tot Schmelzers persoonlijk archief, bestaande uit kranteknipsels en ander openbaar materiaal, dagboeknotities, aantekeningen en stukken over kabinetsformaties sinds 1956, notities over fractie- en bestuursvergaderingen. Daarnaast is het boek gelardeerd met brokstukken uit langdurige en talrijke besprekingen die de schrijver met zijn onderwerp heeft gehad.

Daaruit komt inderdaad naar voren wat Ammerlaan heeft willen geven: een portret van Schmelzer. Niet onbelangrijk is dat Schmelzer het manuscript heeft gelezen voordat het in druk verscheen en geen bezwaren heeft gemaakt, zodat het resultaat als geautoriseerd kan worden opgevat — Schmelzer heeft er zijn imprimatur aan verleend. De enige vraag die bij de lezer voortdurend blijft hangen is die omtrent Schmelzers openhartigheid. Als Schmelzer ooit nog eens een politieke rentree wil zullen zijn tegenstanders met wellust kunnen citeren. De voorzichtigheid die de katholieke politicus in zijn loopbaan altijd heeft getypeerd is in dit boek ver te zoeken. Maar misschien moet men er rekening mee houden dat Schmelzer zijn medewerking gaf toen hij nog minister van buitenlandse zaken was en dat nog enige tijd hoopte te blijven — wellicht denkend aan Luns. Werkelijk sensationele onthullingen heeft Ammerlaan niet te melden. Het boeiendst vond ik de aanvullingen op de reeds bekende gegevens omtrent de nacht van Schmelzer: dat ook Biesheuvel in de zomer van 1966 niet afkerig was van een kabinetscrisis en dat Schmelzer al een maand voor de crisis met twee ontwerp-kabinetten in zijn binnenzak rondliep voor het geval het kabinet-Cals ten val zou zijn gebracht. Een mooi stukje 'contingency-planning'.

Ammerlaan is met zijn beschrijving niet buiten het christen-democratisch kamp getreden. Figuren als Romme — die Schmelzers optreden tegenover het kabinet-Cals afkeurt — Beel en De Quay geven hun visie op gebeurtenissen waarin Schmelzer dikwijls centraal stond. Het beeld dat uit dit alles oprijst is niet verheffend. De politieke manoeuvres, het behoud van de macht is hoofdzaak. Waar toe deze macht moest dienen, komt nauwelijks aan de orde. De enige die daarover genuanceerd denkt is De Quay die er als minister-president dan ook voortdurend mee op wilde houden en in Ammerlaans boek een scherpe typering van Schmelzer geeft: 'Schmelzer is een zo knap en ambitieus man dat deze eigenschappen zijn persoonlijkheid te sterk overheersen. Het publiek dat hem gade-

slaat ziet daardoor heel duidelijk en scherp zijn innerlijke ambitie naar macht en invloed. En ik geloof dat met name het Nederlandse volk daar vreselijk het land aan heeft'.

De Quay kon wel eens gelijk hebben. Het saldo van Schmelzers politieke loopbaan is negatief: de KVP heeft tijdens zijn bewind een derde van haar aanhang verloren en is er niet in geslaagd een nieuwe grondslag te vinden. Vooral door 'de nacht van Schmelzer' is de klad er in gekomen. Toch deed Schmelzer iets wat in een parlementair stelsel als het onze volstrekt gerechtvaardigd en niet ongebruikelijk is: hij zei het vertrouwen op. Maar anders dan zijn voorgangers deed hij dat in het schelle licht van de televisielampen. Voor het eerst kon heel Nederland een politiek drama meebeleven en daardoor werd Schmelzer de grote schurk die nog wekenlang werd achtervolgd door steeds maar doorvragende reporters. Zijn imago leed daardoor onherstelbaar. Goed beschouwd is Schmelzer geen uitzonderlijk verschijnsel maar hij hanteerde een traditionele methode in nieuwe en voor hem riskante omstandigheden. Hij geeft zelf trouwens toe dat hij de gevolgen van 'de nacht' heeft onderschat. Mag men er nu van uitgaan dat door de meedogenloze begeleiding van vooral de t.v. kabinetten niet meer in het openbaar ten val zullen worden gebracht, maar alleen in de binnenkamer van het Catshuis zullen bezwijken? Deze stelling is waarschijnlijk te stoutmoedig — maar dat de kans op vergelijkbare nachten erg klein is geworden mag men wel aannemen.

Uit Ammerlaans boek neemt men de indruk mee dat Schmelzer een van de laatste exemplaren is van een met uitsterven bedreigde soort. Ik bedoel het soort dat opereerde vanuit de wetenschap dat de achterban volgzzaam was. Schmelzers grote zorg was natuurlijk de harmonie in de fractie, maar met zijn partij had hij niet de minste moeite. In de Tweede Kamer kon hij zodoende opereren met een vrijwel blanco volmacht, iets wat ook bij de KVP nu geheel tot het verleden behoort. Als sfeerbeschrijving van iets dat niet meer bestaat is daarom 'Het verschijnsel Schmelzer' interessant.

Ammerlaan heeft een boeiend boek geschreven — maar geen geschiedenis. Het grote tekort is het vrijwel geheel ontbreken van bronvermeldingen. Wie met 'het verschijnsel Schmelzer' iets meer wil dan een paar uur interessante lectuur zal tot zijn teleurstelling constateren dat Ammerlaan zijn informatie niet hard maakt.

J. J. Vis

Yvon Mahieu, *L'aménagement des règles constitutionnelles relatives au Budget et à la Cour des Comptes*, Brussel (Bruylant) 1973, -188 blz., BF 413

Wederom een werkje in de reeks Verzamelingen van het Belgische 'Interuniversitair centrum voor staatsrecht'.

Het is een uiterst grondig geschrift. Naar mijn mening ontleent het vooral zijn waarde aan de weergave van de ontwikkeling in hetgeen wij ruwweg de begroting voor de centrale overheid kunnen noemen. Dat omvat meer dan de jaarlijkse begroting. Daartoe zijn ook te rekenen plannen voor meer jaren en voor bijzondere doeleinden en de hieraan verbonden nieuwe methodes en technieken voor voorbereiding en beheersing van het uitgavenbeleid.

Ofschoon er natuurlijk voorlopers zijn van deze moderne gedachten, hebben ze voornamelijk hun gestalte gevonden in de jaren na 1960. Een van deze, het bekende P.P.B.S., Planning, Programming and Budgeting System, is in 1961 in de Verenigde Staten naar voren gekomen. Ook in Nederland is aan al deze denk-